

що створює середовище швидкої адаптації до викликів.

Саме сукупність цих факторів забезпечує стійкість українських інноваційних галузей і закладає основу для модернізації економіки у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Лісік О.А., Моряк Т.П. Аналіз стану ІТ-сектору України в умовах повномасштабної війни // Економіка та суспільство. – 2023. – Вип. 55. – С. 159–163.
2. Мешко Н.П., Костюченко М.К. Перспективи розвитку сфери ІТ як провідної інноваційної галузі України // Економіка та суспільство. – 2023. – Вип. 55. – С. 160–165.
3. Ситник О. Розвиток ІТ-безпеки як напряму цифрової трансформації України // Економіка та суспільство. – 2023. – Вип. 55. – С. 166–170.
4. Двуліт З.П., Налутка П.В. Розвиток ІТ-аутсорсингу та його вплив на економіку України // Економіка та суспільство. – 2021. – Вип. 34. – С. 90–96. – DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-11.
5. Ковальчук Т.Г. Аутсорсинг як чинник підвищення конкурентоспроможності ІТ-галузі України // Бізнес Інформ. – 2020. – №3. – С. 26–32. – DOI: 10.32983/2222-4459-2020-3-26-32.
6. Міністерство цифрової трансформації України. Статистика розвитку ІТ-галузі та цифрової економіки України, 2024. – Київ: Мінцифра України, 2024. – URL: <https://thedigital.gov.ua/>. (дата звернення: 10.11.2025).
7. DOU. Топ-50 ІТ-компаній України, літо 2024: мінус 2,4 тисячі фахівців за пів року, у п'ятірці найбільших - новий гравець. 2024. <https://dou.ua/lenta/articles/top-50-summer-2024>. (дата звернення: 10.11.2025).

Калініченко Д.І.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
аспірант кафедри економічної теорії

РОЛЬ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ У ФІСКАЛЬНІЙ ДИСЦИПЛІНІ

Поведінкова економіка дедалі активніше впливає на формування сучасних підходів до підвищення ефективності податкової політики та забезпечення фіскальної дисципліни. У контексті макрофінансової стабільності держави податки відіграють ключову роль, адже забезпечують фінансування соціальних програм, інфраструктури, безпеки та оборони. Особливо актуальним це стає в умовах воєнного стану, коли держава потребує стабільних і передбачуваних джерел доходів. Проте традиційні інструменти податкової політики, засновані на припущенні про раціональність економічних агентів, виявляються недостатніми для забезпечення належного рівня добровільної сплати податків. Санкції, штрафи та економічні стимули не враховують психологічні та соціальні чинники, що впливають на реальну поведінку платників. Саме тому поведінкова економіка пропонує нові теоретичні та практичні інструменти, які сприяють формуванню культури сумлінного виконання фіскальних зобов'язань.

Сучасні дослідження демонструють, що рішення економічних агентів часто залежать від когнітивних упереджень, емоційного стану та впливу соціальних норм. Зокрема, роботи Хелсворта показують, що навіть невеликі зміни в тексті повідомлень податкових органів можуть істотно підвищити рівень сплати податків [1]. Повідомлення, що підкреслюють соціальні норми, як-от «більшість жителів вашого району вже сплатили податки», стимулюють відчуття відповідальності та бажання відповідати поведінці групи. Інше дослідження, проведене М. Фохманом у 2025 році, демонструє, що навіть фонові емоції, безпосередньо не пов'язані з фінансовими рішеннями, можуть впливати на податкову поведінку [2]. Це підтверджує важливість комплексного підходу, де психологічні аспекти не менш важливі, ніж економічні стимули. Попри успіхи поведінкових інтервенцій, низка

важливих питань залишається недостатньо дослідженою. Наприклад, більшість експериментів орієнтована на тих платників, які вже подали декларації, але протермінували оплату. При цьому практично не досліджено поведінку осіб, які взагалі ухиляються від декларування доходів або працюють у тіншовому секторі. Крім того, мало уваги приділяється взаємодії між поведінковими інтервенціями та стратегічними комунікаціями, які здатні формувати довгострокову культуру відповідальності перед державою. Залишається актуальною і проблема адаптації міжнародного досвіду до українського контексту, зважаючи на культурні особливості, рівень довіри до державних інституцій та рівень цифровізації комунікаційних каналів.

Важливим елементом аналізу є класифікація психологічних механізмів, що впливають на ухилення від податків. Такими є схильність до ризику, недовіра до держави, сприйняття податкової системи як несправедливої та низька прозорість щодо використання бюджетних коштів. Усі ці фактори формують середовище, у якому добровільна сплата податків сприймається не як норма, а як небажаний обов'язок. Одним з ключових концептів поведінкової економіки є підштовхування — невеликі зміни у контексті прийняття рішення, які стимулюють бажану поведінку без примусу. У сфері оподаткування це може проявлятися як спрощення податкових форм, автоматизація процесів, використання нагадувань, персоналізовані повідомлення або підкреслення важливості податків для суспільного добробуту. Наприклад, акцентування уваги на тому, що податки фінансують лікарні, школи чи оборону, може підвищити легітимність податкової системи та сформувати відчуття персональної відповідальності. Соціальні норми є ще одним потужним інструментом впливу на поведінку платників. Люди схильні наслідувати поведінку більшості, а отже, повідомлення про високий рівень податкової дисципліни серед інших громадян часто діють ефективніше за примусові заходи. Соціальне порівняння посилює це відчуття: якщо колеги, сусіди чи інші представники соціальної групи сплачують податки, виникає внутрішній тиск дотримуватися таких самих норм. Це стимулює формування позитивної податкової культури.

Фреймінг також відіграє важливу роль. Формат та стиль подання інформації може змінювати сприйняття податкових зобов'язань. Якщо податки презентуються як тягар, громадяни частіше ухиляються або затримують сплату. Якщо ж вони подаються як внесок у колективну безпеку, розвиток громади або відновлення країни, ставлення суттєво змінюється. Виклики впровадження поведінкових підходів включають різну ефективність інтервенцій для різних соціальних груп, ризик негативної реакції на спроби держави впливати на поведінку громадян, а також інституційну інерцію. Важливо знайти баланс між використанням поведінкових інструментів і повагою до свободи вибору. У контексті України важливим є досвід Великої Британії щодо застосування поведінкових інтервенцій. Повідомлення про соціальні норми значно підвищували рівень добровільної сплати податків; аналогічні підходи можуть бути адаптовані в українських реаліях, наприклад: “80% підприємців вашої галузі вже виконали свої податкові зобов'язання”. Важливим інструментом є також пояснення того, які публічні блага фінансуються завдяки сплаті податків. Такий підхід особливо актуальний для України, де рівень довіри до держави залишається низьким і потребує посилення за рахунок прозорої комунікації. Додатковою перевагою України є високий рівень цифровізації. Платформа “Дія”, електронний кабінет платника податків та інші сервіси створюють можливість для масових комунікацій, персоналізованих повідомлень, нагадувань та автоматизованих підказок. Це дозволяє застосовувати поведінкові інтервенції швидко, масштабно та з мінімальними витратами. Пілотні регіональні експерименти можуть допомогти визначити найефективніші поєднання соціальних норм, підштовхувань і комунікаційних стратегій для різних груп населення. Такий підхід сприятиме точнішому налаштуванню податкової політики та формуванню тривалих моделей відповідальної поведінки.

У підсумку, поведінкова економіка пропонує комплексний та науково обґрунтований набір інструментів, які здатні суттєво підвищити рівень податкової дисципліни в Україні. Використання соціальних норм, що апелюють до колективної відповідальності, правильне

фреймування повідомлень, орієнтованих на прозорість і простоту сприйняття, а також продумане застосування підштовхувань дають змогу формувати в громадян відчуття причетності до розвитку держави. Поєднання цих підходів із відкритою та зрозумілою бюджетною інформацією, яка дає можливість простежити шлях кожної сплаченої гривні, посилює довіру до державних інституцій і демонструє суспільну користь від сумлінного виконання податкових зобов'язань. Крім того, сучасні цифрові платформи, що забезпечують швидку, доступну і прозору комунікацію між платниками податків та державними органами, створюють нові можливості для підвищення зручності та ефективності податкових процедур. Автоматизовані сервіси, персоналізовані нагадування, інструменти самооцінки та інтуїтивні інтерфейси не лише зменшують ризик помилок, а й роблять процес сплати податків значно менш стресовим. Таким чином, інтеграція поведінкових підходів у податкову політику формує сприятливе середовище для розвитку культури свідомої сплати податків, сприяє підвищенню фінансової дисципліни та зміцнює соціальний контракт між громадянами та державою. Це, у свою чергу, є передумовою для сталого економічного зростання та ефективного функціонування публічного сектору.

Список використаних джерел:

1. Hallsworth, M., List, J. A., Metcalfe, R. D., and Vlaev, I. (2014), 'The Behavioralist as Tax Collector: Using Natural Field Experiments to Enhance Tax Compliance', National Bureau of Economic Research Working Paper 20007.
2. Fochmann, M, Hechtner F, Kirchler E., Mohr P., N.C., (2025). "When happy people make society unhappy: Emotions affect tax compliance behavior," Journal of Economic Behavior & Organization, Elsevier, vol. 229(C).
3. Thaler, R., & Sunstein, C. (2008). Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness. Yale University Press.
4. Luttmer, E., & Singhal, M. (2014). Tax morale. Journal of Economic Perspectives.

Кілієвич О.І.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
доц., доцент кафедри Києво-Могилянської школи
врядування імені Андрія Мелешевича

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ІНСТИТУТІВ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ВИМІРИ

Україна перебуває в умовах війни та повоєнного відновлення. У цьому середовищі результативність та ефективність урядування залежить від здатності адаптувати інститути до ризиків, швидко впроваджувати інноваційні рішення, знижувати транзакційні витрати та підвищувати довіру громадян. Зміни інституційного ландшафту мають бути одночасно оперативними (воєнний вимір) та довгостроковими (повоєнний період).

Результати, відзначені нобелівськими преміями з економіки у 2024 і 2025 рр., підкреслюють важливість інституціонального розвитку та його вплив на процвітання. У роботах Д. Аджемоглу, С. Джонсон та Дж. Робінсона (премія-2024), Ф. Агіона та П. Ховітта (премія-2025) аналізується, як формуються інституції, як вони стимулюють чи стримують економічне зростання, та як інновації можуть перезапустити економіку через "креативне руйнування".

Проблемна діагностика для України. Існує декілька ключових питань: Як саме воєнний контекст ускладнює формування стабільних та адаптивних інституцій? Які інституційні механізми здатні швидко заохочувати інновації в урядуванні (прозорість, відповідальність, залучення громадян, незалежні експертизи)? Як забезпечити стійкість реформ після завершення активних бойових дій, зокрема щодо розвитку підприємницького середовища, правових рамок та людського капіталу?